

איריס ברנט בשיחה עם ד"ר ניצה ירום לכבוד צאת ספרה התשיעי: "מצפן להורות ראויה: מדריך לשיח הבין-דורי"

איריס ברנט

ניצה ירום, פסיכולוגית קלינית ופסיכואנליטיקאית, שבמסגרת פעילותה המקצועית הענפה, גם מדריכה זה שנים רבות מטפלים בילדים ובמתבגרים המדריכים גם הורים, פרסמה לאחרונה ספר המיועד לשיקום התבונה ההורית עבור הורים, פסיכולוגים ואנשי המקצועות הטיפוליים בכללם, בשפה שווה לכל נפש. ספר זה משלב ניתוח רחב היקף של ההורות המודרנית. בספרה שזור לאורך תקופות הגיל השונות הרעיון של דיאלוג בין הורים לילדים כמודל העכשווי שמתאים למשפחה המודרנית, הטכנולוגית והדמוקרטית. את הרעיון הזה מנגידה ניצה לרעיונות של "ההורה הסמכותני". ניצה מדגימה לאורך הספר, בהתאם לכל תקופה בהתפתחות הילד, כיצד ניתן ליישם זאת. רעיון נוסף שעומד בבסיסו של הספר הוא הרעיון שעל מנת להיות מסוגל לנהל דיאלוג עם הילד, ההורה המודרני נדרש להתבוננות פנימה, אינטרוספקציה לתוך עצמו, להכרת קשייו.

ובידע באופנים שנותנים להם פור. זוהי סמכות. אי אפשר לדבר על הסמכות של ההורים בלי לדבר על הסמכות של הילדים. מה שהביא אותי לכתוב את הספר זה שזיהיתי שמשוהו במקורות [הספרות] שההורים ניזונים מהם – הוא לא מתאים. אתה יכול להגיד להורה שהוא "סמכות הורית חדשה", אז הוא ילך זקוף חזה, אבל הילד שלו עדיין לא יקבל את סמכותו כי הילדים של היום הם טכנולוגיים.

נראה לי שאת אומרת משהו מעבר לעניין הטכנולוגי. את אומרת שיש להם סמכות, יש להם דעה.

בטח, מדברים איתם.

איך זה משפיע על הפירמידה של הסמכות בתוך המשפחה? הילדים עומדים בראשה או שלמשפחה המודרנית יש מבנה שונה?

כל אחד מכיר את המצב שכאשר הוא מתרגז על הילד שלו והוא חסר אונים מולו – הוא לא יודע מה להגיד לו, או שהילד

נפגשתי עם ד"ר ניצה ירום לשיחה מאתגרת בארבע עיניים בקליניקה שלי. השיחה עם ניצה נסבה על הרעיונות המובאים בספרה החדש, על הדיאלוג שלה עם המודל הפסיכואנליטי, ועל השאלה "האם ניתן ללמד הורים להיות הורים?"

איך את רואה את המטרה של הספר? מה היית רוצה שהורים ייקחו מזה?

המטרה שראיתי ושאפתי אליה היא לספק להורים היום "כלי", אלא שכלי בשבילי הוא לא "תעשה ככה או ככה", זה לא עצה או טיפ התנהגותי, אלא זה יכולת לשיקול דעת, לחשיבה ולדיבור, ולדיאלוג עם הילדים. כיום השותפים לקשר בתוך המשפחה הם לא אותם השותפים מהתקופה של בולבי. רציתי לצייד הורים היום ביכולת שהיא קריטית לקיום הורות בזמננו. למה? כי הזמנים השתנו והילדים השתנו. השותפים לקשר הזה הם הורים שגדלו בניסבות זמנים מהעבר, וילדים שנולדו ומתפקדים בעולם טכנולוגי. הטכנולוגיה מציידת את הילדים גם בחשיבה, גם בהזנת נתונים וגם בניתוח המציאות

יכול לתפוס אותו בקלות, שכן הילד הוא לא רק סמכות טכנולוגית, הוא גם סמכות חברתית. הוא יכול לתפוס את האמא שלו ולהגיד לה, למשל, "את אומרת דבר אחד ועושה ההפך". כי מדברים איתם ומפתחים את היכולת שלהם לראות מצבים מורכבים. אז מה תגיד לו, "איך אתה מדבר אלי?" אז הילד יצחק. זה מזכיר שפעם היו אומרים, "ככה לא מדברים לדוד". פעם הקודים ההיררכיים "סידרו" את היחסים וקבעו את הנורמות והחוקים. היחסים החדשים, הדמויות החדשות שמאכלסות את הקשר - טורפות את הקלפים.

הקודים האלה לא הגיעו רק מהפרקטיקות ההוריות. גם הגישות הדינמיות שמות את הפירמידה בצורה זו שהורה למעלה והילד למטה.

אני כבר הרבה שנים טוענת שהתאוריות הישנות אנכרוניסטיות, למרות שהן נחמדות. הילד שבולבי ראה במלחמת העולם השנייה והילד שוויניקוט ראה או שביון ראה היו ילדים אחרים בעולם שהיה רבע טכנולוגי. התהפוכות יוצרות בן אדם אחר עם מיינד אחר. אי אפשר לקחת את התאוריות ולהלביש עליהן את המציאות העכשווית. ההורות העכשווית דורשת סוג של משא ומתן חי שפחות נשען על מוסכמות.

האם הפירמידה הזו רלוונטית גם לקשר בין אנשי מקצוע להורים? אנחנו יכולים לתת הדרכה להורים?

לפעמים במצבי קצה צריך דברים מכוונים, אבל בעיקרון אני בעד לחשוב ביחד. לפתח את היכולת לחשיבה. לשאול שאלות קטנות. לא "למה הוא עשה ככה", אלא "איפה זה פוגש אותך", "למה מה שהוא עשה עצבן אותך". יכול להיות שהילד עשה משהו טוב ויכול להיות שלא. בכלל, אנחנו היום יכולים להגיד על התנהגות אם היא טובה או רעה? הדבר הבטוח הוא שאני יכולה לדעת למה זה מפריע לי, איפה זה פוגש אותי: "אני מרגישה שהוא לא סופר אותי, שבבית שלי אין לי מילה". עכשיו כשהורה מתבונן באירוע הזה הוא יכול, במקום להתעצבן, לבחור לומר: "צדקת... לומר לילד

"צדקת" לא מפחית מערכנו. איפה בכל זאת הסמכותיות? מה שנאמר תקף גם לגבי איש המקצוע. הרי בשני המקרים הקשר הוא לא שוויוני, יש היררכיה מובנית. היחסים הם הדדיים אבל לא סימטריים. למבוגר יש מיינד של מבוגר, הוא ספק הכסף, והוא חייב להבין על מה הילד מוציא את הכסף. כלומר, להפוך את הנורמות לנורמות של שיתוף במקום סמכותנות. ולתרגם את זה למה שקרוי "הדרכת הורים", לעזור באינטרוספקציה בקשר ל"איפה זה קשה לך?" שיש לה גוון טיפולי.

אני קצת מבולבלת ממה שאת אומרת. אין טעם לבוא להורים ולהגיד להם מה לעשות. צריך לחשוב איתם ביחד. ומצד שני את באה ואומרת, "יש ידע כיום ש...". אז המטפל בהורים הוא בעל סמכות. האם ניתן ללמד הורים?

אנשי המקצוע שלנו נבחרים בקפידה אבל גם להורים יש אינטליגנציה.

אם את מתרחקת מהשקפת העולם הישנה והדינמית אז מתוך איזו השקפת עולם כתבת את ספרך?

במהות שלי אני פסיכואנליטיקאית, אבל אני מחדשת. אני מוצאת למשל שמודרכים צעירים הם יותר שמרניים ממני. הגענו למצב של אינפלציה של קולות. נוצרה כיום תרבות ארגונית-טיפולית כזו שכל פעם מישהו אומר - אני הנוצרי

משתיק את ילדו]. לכן ההורה בהדרגה הורים צריך לבנות את הקול שלו. אבל הדבר השני הוא שבמודל הקודם הקול של האחר היה נבלע, "אתה תעשה כך כי כך אמרתי". היום חייב להיות דיאלוג.

זה מזכיר את ההבחנה בין סמכותי לסמכותני. אז מה ההבדל בעצם?

במילים זה אותו הדבר. בראיית עומק זה אחר. כהורה אתה סמכות. ברור שאתה סמכות "זה אבא שלי, זה אמא שלי", ברור שיש לו מעמד מיוחד. זה לא סתם עוד אדם בעולמו של הילד. אבל את הפרקטיקה של הסמכות הזאת אני מציעה לעשות באמצעות רפלקסיה, לא של חפירה ארכאולוגית, אבל כן לתרגל בקטנה להקשיב לקול של האחר. זה לא פשוט. זה הדבר הכי קשה, אבל שווה להתאמץ בשבילו כי העצות החיצוניות לא יכולות להתאים לכל בן אדם. כשצריך להתאים אותה לבעל הבעיה, זה לא מתאים לו. לגבי הסמכות של המטפל, אני רואה את תפקידי כשותפה. אני אלוהה מטופל או הורה כמו שאני רוצה שהוא ילווה את ילדו. אם תהיה לי מחשבה, אני אגיד לך ונבחן את זה. אני חושבת שזו היכולת האנושית שיש לה הכי הרבה סיכוי, כי היא מכירה בקיומה של רמת פוטנטיאל הורית וגם בונה את הקשר לא על הנפקת עצות אלא על אמון. עד לא מזמן היו אומרים "תרגל אחריו [אחרי הילד], בנייד, במחשב", והתחילו להבין שזה לא נכון. אפילו ילדה קטנה יכולה להגיד לאמה: "אני לא מציצה לך לטלפון ואת אל תציצי לי. את יכולה לשאול אותי על זה ואגיד לך". את האמון הזה בונים. אותו הדבר תקף גם כשיש ילד שאתה דואג לו לגבי שתייה [אלכוהולית], וכן הלאה.

את יכולה לתאר את ההורה הישראלי המופנם אצלך?

יש הרבה גוונים. אני רואה הורים שלמרות שגידלו אותם על מודל היררכי, הם עצמם מדברים עם ילדיהם והשיחות הן בגובה העיניים. שני דורות כבר עברו דרך דורות ביניים. הם הורים שעשו את ההתפתחות מהמודל ההיררכי לדיאלוג. האם יש משהו בדברים שאני אומרת שסודק אני מאמין מקצועי שלך?

במובן מסוים לא ובמובן מסוים כן. בהקשר של תפיסת הסמכות שאת מציגה אני סבורה שהורה הוא הסמכות. נקודה. אבל לתוך המושג הזה נכנס שיח חברתי שהורים

האמיתי [ומסתמך על האבות הישנים]. אבל הידע הזה לא שייך לצרכים הממשיים של האנשים בשדה. אני משתמשת בידע האנליטי בטיפול. זה מזין אותי. וגם אם ההמשגות הללו יכולות לעזור באופן נקודתי אז אני משתמשת בזה. אבל בגדול הרגשתי שמה שקריטי הוא שבריוי הקולות הקיים - חייבים למצוא אלמנט מכריע, והוא שהאדם יפנה למצפן פנימי, לתוך עצמו - אפילו בקטן. לא במובן הלא-מודע, לא הקולקטיבי ולא הדינמי. אלא בזמן הקטן שיש להורה המודרני שמתנהל במולטי-טאסקינג, שישאל עצמו לגבי הדברים המכריעים ביום יום שלו, ולגבי הדברים בעולם הקרוב ללבו לגבי ילדיו, ביחסיו עם בת זוגו, בעבודתו. שאלות קטנות של איפה זה מפריע לי. ואיך זה קשור לסמכות? פעם הסמכות הייתה מבוססת על יחסים שהוסדרו דרך חוקים. כיום אין קביעות בעבודה, המושג של חברות השתנה. כיום אין חוקים מובנים.

זה מרגיש שההורה שאת מציירת פה אמור להיות עוד יותר מושלם ממה שתאורית "הסמכות החדשה" מצפה מהורים.

הוא צריך להיות מאוד צנוע אבל אחראי. צנוע זה לא להיבהל מזה שהילד שלו יודע יותר ממנו. אני הכי הרבה שומעת מהורים את חוסר האונים. מצד שני, ההורים רוצים להצטיין. להיות הורים מצוינים.

את מדברת על זה שהורים מדגישים ציפיות, ושהורים מרגישים חסרי אונים.

להורה יש ציפיות מעצמו.

התרבות ההורית שמה דגש על העצות להורים, ואת יוצאת נגד זה, ועדיין את מצפה מהורים: תהיה צנוע, אחראי ומודע לעצמך.

אז לא. אפשר לשחק במילים ולומר שזו אותה המחלקה. אני רק משרטטת כיוון. יש כל כך הרבה קולות כיום והפרקטיקה כל כך מסובכת. יש המון לחצים. המצב שאני שואפת אליו זה שני קולות. ההורה שמזהה עצמו ככרטיס אשראי הוא הורה שקולו הלך לו לאיבוד. במקרה כזה - נראה לך האפשרות שאו שהוא צודק או שאתה צודק. אם הילד צודק, וזה המצב הרבה פעמים, אז ההורה, במקום לומר לילד "אתה צודק", הוא סותם [את קולו שלו או

חברתי, בלי להתאים את מה שיש לי לתת [כפסיכולוגית] למה שהפונה צריך.

יש לי תפקיד פסיכולוגי-חברתי שאומר שאם אני רואה משהו אני צריכה להגיד. הצלחתי לזכר מרכיבים פשוטים. כל אחד יכול להשתמש בהם. זה דרש פרספקטיבה, פירוק של הרבה ידע כולל הזהות הפסיכואנליטית. היכולת להתבוננות פנימית, לאינטרוספקטיביות מקומית נקודתית, היא המרשם היחיד שיש לנו, כי אין יותר חוקים אבסולוטיים.

למה את "סוחבת" את הזהות הפסיכואנליטית?

כי אני עדיין מחזיקה באמונה שהאינטרוספקציה היא ליבת הכול. זה היה האינסייט הראשוני של פרויד. וממרום ניסיוני - זהו האלמנט המבחין. אני מציעה אותו בהקשר של ההורות. כל מיסוד היחסים בין ההורה לילד שנעשה באופן של "חוקים" נוקשים בדוגמת הסמכות ההורית החדשה, לא יוכל להציל [את התא המשפחתי מחוסר המשמעת]. התא הקטן והמסובך הזה דורש את היכולת לחשוב.

לסיכום הריאיון, יצאתי בהרגשה של דיאלוג, ובמובן זה יכולתי לחוש את היישום של התאוריות שניצח מחזיקה בהן גם בחוויה המיידית. ניצח מעוררת דיון מאוד חשוב לגבי הילד החכם של היום, רק שקשה להימנע מהמחשבה שהיא לא נוקטת כלפי הילד "הדמוקרטי" את אותה האמירה שהיא מציעה להורים, "אל תתביישו לומר: צדקת, ילדי". ואתו הבלבול קיים גם בדיאלוג שלה עם "הורים". היא כותבת ספר שמדריך הורים מה לעשות, אבל אם הורות היא עניין "פרטי" ו"אינטימי" כפי שהיא סבורה, ואם בעידן המודרני נדרש דיאלוג, ואין "סמכות ישנה/חדשה" אז איפה המקום של הדרכת הורים בכל זה, ומה זה אומר לגבי יכולתנו או לגבי איך אנחנו כאנשי מקצוע יכולים לומר להורים מה לעשות? זהו ספר חשוב לפסיכולוגים, המאתגר ומצייד אותם, בתחושות חוסר האונים שלהם, לפגוש את המשפחה הדמוקרטית של היום, על צעירה ועל ההורים שלהם.

חשופים ומושפעים ממנו שלפיו הם חסרי אונים וחלשים ואיבדו את דרכם. לשיטתי, את השיח הזה צריך לפרק ולהבין כך שכאשר המטפל יפגוש את ההורה הוא יוכל לחשוב ביחד איתו בצורה יצירתית מה קול הסמכות אומר ומה הוא יכול לעשות ורוצה לעשות בקשר אליו. לכן לפעמים נדרש "לא" ברור ולא מתנצל בפני הילד, ולפעמים נדרש דיאלוג.

אנחנו באותו הכיוון. בעיקרון, בספרי אני ממש העזתי לצאת החוצה אל החברה. בפרק 10 בספר אני מדברת איך לפגוש את הנוער בעולמו החברתי.

אז אנחנו דומות בכך שמכירות בתפקיד ובאחריות שלנו כאנשי מקצוע, כמו שיש הכרה באחריות ובתפקיד של ההורה. אנחנו לא מסכימות בכך שאת קוראת להורים לחזור לתמיכות הטבעיות שלהם ואת אומרת שלהורים יש מסוגלות, ומצד שני את מדברת על ההורים כחסרי אונים.

את תחושות חוסר האונים של ההורים אני לא המצאתי. זה מגיע אלי בקילוגרמים. הורים מרגישים מאוד חסרי אונים. אני קולטת מהם גם את היכולות שלהם, כי אני רואה אנשים מתפקדים במצבים מאוד מורכבים שכוללים פרנסה, הג'לינג בין המשפחה והקריירה.

לכן זו שאלה אם זו לא בעיה חברתית היום - ההורות.

הכול חברתי. יצאתי מהכלא של החשיבה הדינמית הסגורה וזה דרש ממני הרבה ויכוחים ודיונים כדי שאעז לעשות זאת. לא יכול להיות שבחברה של ימינו יהיה מודל של נפש ישים מלפני מאה שנה. אז זה בזכות הפרספקטיבה החברתית.

איך הפרספקטיבה החברתית הזאת משפיעה על הפרספקטיבה הפסיכולוגית?

אני פסיכואנליטיקאית, ואי אפשר לדבר על אדם בלי הקשר